โรคพิษสุนัขบ้า (อันตรายที่ไม่ควรมองข้าม)

โรคพิษสุนัขบ้า (Rabies) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โรคกลัวน้ำ (Hydrophobia) จะมีอาการกลัวน้ำ ซึ่งเป็นอาการแปลกที่พบใน โรคพิษสุนัขบ้าเท่านั้น เวลากินน้ำจะสำลักและเจ็บปวดมาก เพราะกล้ามเนื้อคอเป็นอัมพาตและเกร็ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเรียกว่า "โรคหมาว้อ" จัดเป็นโรคติดต่อร้ายแรงเกิด ซึ่งทำให้เกิดโรคได้ในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นคน สุนัข แมว ลิง กระรอก ค้างคาว พังพอน ฯลฯ พาหะนำโรคที่สำคัญในประเทศไทย คือ สุนัข รองลงมาคือแมว ส่วนในต่างประเทศมักเกิดจากสัตว์ป่ากินเนื้อต่าง ๆ เช่น สุนัขจิ้งจอก สุนัขป่า ฯลฯ และสำหรับในแถบประเทศละตินอเมริกานั้น ยังพบพาหะที่สำคัญคือ ค้างคาวดูดเลือด (Vampire bat)

เชื้อไวรัสที่เป็นสาเหตุของโรคนี้ จะอยู่ในน้ำลายของสัตว์ที่ติดเชื้อ มีชื่อว่า Lyssavirus หรือบางท่านเรียกว่า Rabies virus โดยเชื้อจะเดินทางไปตามเส้นประสาท เข้าสู่สมองทำให้มีอาการทางระบบประสาทและกล้ามเนื้อ เมื่อเกิดอาการแล้วจะไม่สามารถรักษาให้หายได้ โอกาสตายมี 100 เปอร์เซ็นต์ ทั้งในคนและสัตว์โดยโรคพิษสุนัขบ้านี้ เมื่อเป็นแล้วจะมีอาการทางประสาท โดยเฉพาะที่ระบบประสาทส่วนกลาง ถ้าเป็นแล้วจะเสียชีวิตทุกราย หากฉีดวัคซีนป้องกันโรคไม่ทัน แต่ผู้ที่ติดเชื้อไวรัสแล้ว ถ้าได้รับวัคซีน พิษสุนัขบ้า และสารภูมิคุ้มกันต้านทาน (Immunoglobulin) อย่าง รวดเร็ว เหมาะสม ก็จะไม่เป็นโรค แต่ถ้าไม่ได้การรักษาดังกล่าว ก็จะป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้า ซึ่งไม่มียารักษา และเสียชีวิตในที่สุด

องค์การอนามัยโลกรายงานว่ามีผู้ป่วยเสียชีวิตด้วย "โรคพิษสุนัขบ้า" โรคพิษสุนัขบ้าทั่วโลกมากกว่า 50,000 รายต่อปี ซึ่งส่วนใหญ่เกิดในประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา โดย เฉพาะ ประเทศอินเดีย มีรายงานผู้ป่วยถึง 25,000-30,000 รายต่อปี ในขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่นในประทศสหรัฐอเมริกา พบเพียง 3-5 รายต่อปี สำหรับในประเทศไทยในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาพบน้อยกว่า 30 รายต่อปี

คนสามารถเป็น โรคพิษสุนัขบ้าได้ หากรับเชื้อจากสัตว์ที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้านี้

สามารถรับเชื้อพิษสุนัขบ้า ได้สองทางคือ

1.ถูกสัตว์ที่เป็นโรคกัดหรือข่วน โดยเชื้อไวรัสจากน้ำลายของสัตว์ที่เป็นโรค จะเข้าสู่บาดแผลที่ถูกกัด

2.ถูกสัตว์ที่เป็นโรคเลีย ปกติจะไม่ติดเชื้อนอกจากว่าบริเวณที่ถูกเลีย จะมีบาดแผลหรือรอยถลอก ขีดข่วน รวมทั้งการถูกเลียที่ริมฝีปากหรือนัยน์ตา

ส่วนกรณีการติดต่อจากคนสู่คนนั้น ในตามทฤษฎีเป็นไปได้ แต่ยังไม่มีรายงานที่ยืนยันแน่ชัด

การปฏิบัติตัวหลังถูกสุนัขกัด ควรดำเนินการต่อไปนี้

1.ล้างแผลทันทีด้วยน้ำสะอาดฟอกสบู่ 2-3 ครั้ง ถ้ามีเลือดออกควรปล่อยให้เลือดไหลออก อย่าบีบหรือเค้นแผล เพราะจะทำให้เชื้อแพร่กระจายไปส่วนอื่น

2.ใส่ยาเบตาดีน จะช่วยฆ่าเชื้อโรคได้ อย่าใส่สิ่งอื่น เช่น เกลือ ยาฉุน ลงในแผล ไม่ควรเย็บแผล และไม่ควรใช้รองเท้าตบแผล เพราะอาจทำให้เชื้อกระจายไปรอบบริเวณเกิดแผลได้ง่าย และอาจมีเชื้อโรคอื่นเข้าไปด้วย ทำให้แผลอักเสบ

3.กักสัตว์ที่กัดไว้ดูอาการอย่างน้อย 15 วันโดย ให้น้ำและอาหารตามปกติ อย่าฆ่าสัตว์ให้ตายทันที เว้นแต่สัตว์นั้นดุร้าย กัดคนหรือสัตว์อื่น หรือไม่สามารถกักสัตว์ไว้ได้ ถ้าสัตว์หนีหายไปให้ถือว่าสัตว์นั้นเป็นโรคพิษสุนัขบ้า

4.รีบพบแพทย์/เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อขอคำแนะนำเกี่ยวกับการฉีดวัคซีนและเซรุ่ม ควรรีบไปพบแพทย์ทันที ไม่ควรรอดูอาการสุนัข เพราะอาจสายเกินไป

5.หากสุนัขตายให้นำซากมาตรวจหาเชื้อ หากสุนัขไม่ตายให้ขังไว้ดูอาการ แต่หากติดตามสัตว์ที่กัดไม่ได้ ต้องรีบมารับการฉีดวัคซีนโดยทันที

อาการของคนเป็น โรคพิษสุนัขบ้า

1.ระยะอาการเริ่มแรก ผู้ป่วยจะมีการอักเสบที่สมองและเยื่อสมอง ในระยะ 2-3 วันแรก โดยอาจปวดเมื่อยตัว มีไข้ต่ำ ๆ เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย คันหรือแสบบริเวณที่ถูกกัด ทั้ง ๆ ที่แผลอาจหายเป็นปกติแล้ว

2.ระยะอาการทางระบบประสาท จะเริ่มหงุดหงิด กระสับกระส่าย อาละวาด ไม่อยู่สุข โดยจะมีอาการเช่นนี้ประมาณ 2-3 วัน จากนั้นจะเริ่มซึมเศร้า และมีอาการกลัว ทั้งไม่ชอบแสงสว่าง ลม เสียงดัง กลัวน้ำ ซึ่งอาจพบอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ มีน้ำลายไหล กลืนอาหารลำบากและเจ็บ เพราะเกิดการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อที่ใช้ในการกลืน แต่ยังพูดจารู้เรื่อง

3.ระยะสุดท้าย มีอาการเอะอะมากขึ้น สงบสลับกับชัก บางรายอาจเป็นอัมพาต หมดสติ และเสียชีวิตในที่สุด เพราะส่วนที่สำคัญของสมองถูกทำลายไปหมด โดยเฉลี่ยจะเสียชีวิตใน 2-6 วัน เนื่องจากอัมพาตของกล้ามเนื้อ ระบบทางเดินหายใจ เพราะโรคลุกลามไปอย่างรวดเร็ว

โอกาสที่จะเป็นโรคพิษสุนัขบ้าจากสัตว์กัด ถ้าไม่ทราบว่าสัตว์เป็นโรคหรือไม่ ให้ถือว่าเป็นไว้ก่อน สัตว์ที่มีโอกาสเป็นโรคพิษสุนัขบ้าที่พบมากที่สุด คือ สุนัข รองลงมา คือ แมว ม้า ลิง และปศุสัตว์ (วัว , ควาย) สัตว์แทะจำพวกหนู กระรอก ผู้ที่ถูกสุนัขหรือสัตว์ที่เป็นโรคกัด โอกาสเป็นโรคโดยเฉลี่ยประมาณ 35% ขึ้นกับบริเวณที่ถูกกัด ถ้าถูกกัดที่ขา โอกาสเป็นโรคประมาณ 21% ถ้าถูกกัดที่ใบหน้า โอกาสเป็นโรคประมาณ 88% ถ้าเป็นแผลตื้น แผลถลอก โอกาสเป็นโรคจะน้อยกว่าแผลลึกหลายๆ แผล

ความเชื่อผิดๆ เกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า

-เชื่อว่าโรคพิษสุนัขบ้าเป็นเฉพาะ หน้าร้อนเท่านั้น

-เชื่อว่าเมื่อถูกสุนัขกัดต้องใช้รองเท้าตบแผล หรือใช้เกลือขี้ผึ้งบาล์ม หรือยาฉุนยัดในแผล

-หลังถูกกัดต้องรดน้ำมนต์จะช่วยรักษาโรคพิษสุนัขบ้าได้

-เมื่อถูกสุนัขกัด การฆ่าสุนัขให้ตายแล้วนำตับสุนัขมากิน คนก็จะไม่ป่วยเป็นโรคนี้

-เมื่อถูกสุนัขกัด การตัดหูตัดหางสุนัขจะช่วยให้สุนัขไม่เป็นโรคพิษสุนัขบ้า

-คนท้องไม่ควรฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

-โรคพิษสุนัขบ้าเป็นเฉพาะในสุนัขเท่านั้น

-วัคซีนโรคพิษสุนัขบ้าฉีดรอบสะดือ 14 เข็ม หรือ 21 เข็ม ถ้าหยุดฉีดต้องเริ่มใหม่ เป็นต้น

ความเชื่อเหล่านี้ทำให้ผู้ที่ถูกสุนัขที่มีเชื้อไวรัสโรคพิษสุนัขบ้ากัดไม่ไปพบแพทย์เพื่อฉีดวัคซีนป้องกันโรคซึ่งเป็นวิธีที่ได้ผลและดีที่สุด ทำให้โอกาสตายมีร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยขณะนี้วัคซีนโรคพิษสุนัขบ้ามีความปลอดภัยสูง ฉีดเพียง 5 เข็ม และไม่ต้องฉีดทุกวัน

การดูแลตนเอง และการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

1. ผู้ที่เลี้ยงสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ไม่ว่าจะเป็นหมา แมว กระรอก กระต่าย หนูชนิดที่เป็นสัตว์เลี้ยง ลิง ควรพาสัตว์ไปรับการฉีด วัคซีน ป้องกันพิษสุนัขบ้าตาม ที่สัตวแพทย์กำหนด
2. สำหรับเกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ เช่น หมู วัว ควาย แพะ แกะ ม้า แม้ว่าจะพบโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์เหล่านี้ได้บ้าง แต่ไม่พบมีความสำคัญในการนำโรคมาสู่คน จึงไม่จำเป็นต้องพาสัตว์ไปฉีดวัคซีน แต่ถ้าคนถูกสัตว์เหล่านี้กัด คนก็ต้องไปรับการฉีดวัคซีน
3. คนที่มีความเสี่ยงต่อการติดโรคสูง ได้แก่ สัตวแพทย์และผู้ช่วย คนเพาะสัตว์เลี้ยงขาย ร้านขายสัตว์เลี้ยง เจ้าหน้าที่กำจัดสุนัขและแมวจรจัด เจ้าหน้าที่บ้านสงเคราะห์สัตว์พิการเร่ร่อนต่างๆ บุรุษไปรษณีย์ คนที่ทำงานในห้องแลปที่ต้องเกี่ยวข้องกับเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า ควรได้รับวัคซีนแบบป้องกันล่วงหน้า (Preexposure prophylaxis) คือให้ฉีดวัคซีนในวันที 0, 3 และ 21 หรือ 28 และให้ฉีดกระตุ้นซ้ำ 1 เข็มทุกๆ 5 ปี
4. ผู้ที่ในอดีตเคยได้รับวัคซีนป้องกันพิษสุนัขบ้าครบ 5 เข็ม หรืออย่างน้อย 3 เข็มแรกที่ตรงตามนัด เมื่อถูกสัตว์กัดอีก ไม่จำเป็นต้องได้รับสารภูมิคุ้มกันต้านทาน แม้จะมีแผลชนิดเลือดออก และให้ฉีดวัคซีนกระตุ้น เพียง 2 เข็ม ภายในวันที่ 0 และ 3 โดยจะฉีดแบบเข้ากล้ามหรือเข้าผิวหนังก็ได้ แต่ถ้าฉีดเข็มสุดท้ายมายังไม่เกิน 6 เดือน อาจกระตุ้นแค่เพียง 1 เข็ม บางคำแนะนำบอกว่า ถ้าเข็มสุด ท้ายเลย 5 ปีมาแล้ว ให้เริ่มต้นใหม่เหมือนคนยังไม่เคยได้รับวัคซีนมาก่อน แต่สถานเสาวภาแนะนำว่า ไม่ว่าจะเคยได้รับมากี่ปีแล้วก็ตาม ไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นใหม่ ให้ฉีดกระตุ้นก็เพียงพอ
5. หญิงตั้งครรภ์สามารถรับวัคซีนและสารภูมิคุ้มกันต้านทานได้ ไม่มี ผลข้างเคียง กับทารกในครรภ์

ปัญหาโรคพิษสุนัขบ้าเป็นเรื่องใหญ่ แต่คนมักมองไม่เห็น เพราะมีจำนวนคนเสียชีวิตไม่สูง ปี 2554 มีผู้เสียชีวิต 8 ราย ปี 2555 มีผู้เสียชีวิต 3 ราย ปี 2556 มีผู้เสียชีวิต 6 ราย ประเด็นที่สำคัญก็คือ ถ้าโรคนี้เป็นในคนแล้ว ไม่มีทางรักษา ต้องตายทุกราย แต่สามารถป้องกันได้ด้วยวัคซีน ดังนั้น น เราควรตระหนักในการปฏิบัติตน ทั้งการป้องกันไม่ให้ถูกสุนัขกัด และการปฏิบัติตนหลังถูกกัด เพื่อความปลอดภัยในชีวิตท่านเอง

กลุ่มงานควบคุมโรค สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดจันทบุรี